

“MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLARGA ASOSLANGAN TARBIIYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH”**Mirxalilova Shaxnoza**

Oriental Universiteti 1-bosqich magistri.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18174816>

Annotatsiya. Mazkur maqolada milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimini takomillashtirish masalasi yoritilgan. Tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar bilan bir qatorda umuminsoniy g'oyalarning uyg'unlashuvi muhim omil sifatida ko'rsatilgan.

Yosh avlod ongida vatanparvarlik, mehnatsevarlik va insonparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning samarali usullari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, tarbiya tizimi, ma'naviyat, oila, maktab, insonparvarlik, vatanparvarlik, odob-axloq qoidalari, dunyoqarash, burch.

Аннотация. Данной статье рассматривается вопрос совершенствования системы образования на основе национальных ценностей. В качестве важного фактора указывается гармонизация общечеловеческих идей с национальными ценностями в процессе образования. Анализируются эффективные методы формирования патриотизма, трудолюбия и гуманистических чувств у подрастающего поколения.

Ключевые слова: Национальные ценности, система образования, духовность, семья, школа, гуманизм, патриотизм, мораль, мировоззрение, долг.

Abstract. This article discusses the issue of improving the education system based on national and universal values. The integration of universal ideas along with national values in the education process is shown as an important factor. Effective methods of forming patriotism, hard work and humanism in the minds of the younger generation are analyzed.

Keywords: national values, educational system, spirituality, family, school, humanity, patriotism, morals, worldview, duty.

Kirish

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti inson omiliga, xususan yosh avlodning ma'naviy kamolotiga bevosita bog'liq. Shu bois ta'lim tizimida tarbiya masalalariga e'tibor har qachongidan ham ortmoqda. Har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlari, urf-odatlar va milliy an'analar bor, ular orqali yoshlar kimligini, ildizini va ma'naviy tayanchini anglaydi.

Qadriyatlar nafaqat tarixiy meros, balki bugungi kunda inson ruhiyatini shakllantiruvchi eng muhim omillardan biridir. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish esa barkamol avlod tarbiyasining poydevorini tashkil etadi. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy g'urur va o'zlikni anglash jarayoni yangi bosqichga ko'tarildi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar, inson huquqlari, erkin fikrlash, bag'rikenglik kabi tushunchalar ham ta'lim-tarbiya tizimiga singdirila boshladi. Yoshlarni ana shu ikki yo'nalishni uyg'un qabul qiladigan, milliy qadriyatlarga sodiq va zamon bilan hamnafas insonlar etib tarbiyalash bugungi ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Tarbiya jarayonida qadriyatlarni singdirish uchun faqat nazariya emas, balki hayotiy misollar, amaliy mashg'ulotlar va o'qituvchining shaxsiy namunasi muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy qadriyatlar deganda biz ota-bobolarimizdan meros bo'lib kelayotgan urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi, odob-axloq qoidalari, mehnatsevarlik va vatanparvarlik kabi fazilatlarni tushunamiz. Ular insonni komillikka, mehr-oqibat va mas'uliyatga chorlaydi.

Umuminsoniy qadriyatlar esa insoniyatni birlashtiruvchi adolat, tinchlik, erkinlik va inson sha'ni kabi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Har ikkisini uyg'unlashtirish o'quvchilarda ijobiy dunyoqarashni shakllantiradi.

Bugungi o'quvchi global axborot oqimida yashayapti. Shu sababli, u nafaqat milliy qadriyatlarga, balki umuminsoniy me'yorlarga ham tayangan holda o'z fikrini shakllantirishi kerak. Bu jarayonda o'qituvchining roli beqiyos: u darsda har bir mavzuni faqat bilim manbai sifatida emas, balki hayotiy qadriyatlarni singdiruvchi vosita sifatida qo'llashi zarur. Har bir o'quvchi o'z xalqining tarixiga hurmat bilan qarashni, shu bilan birga boshqa xalqlarning qadriyatlarini ham qadrlashni o'rganmog'i lozim. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimi yoshlarni nafaqat bilimli, balki ma'naviy yetuk inson sifatida shakllantiradi. Shu sababli, tarbiya jarayoniga yangicha yondashish, o'qituvchilarni bu borada muntazam tayyorlash, darslarda milliy qadriyatlarga oid misollarni ko'paytirish dolzarb vazifalardan biridir. Ana shunda ta'lim jarayoni faqat bilim beruvchi emas, balki insonni hayotga tayyorlovchi maktabga aylanadi.

Tarbiya tizimi har bir xalqning ma'naviy hayotida eng muhim o'rinni egallaydi. Chunki inson qanday muhitda voyaga yetsa, uning dunyoqarashi ham shu asosda shakllanadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanib olib borilgan tarbiya jarayoni yosh avlodni barkamol, vatanparvar va ma'naviy boy inson qilib tarbiyalaydi. Bugungi kunda jamiyatda tarbiyaning faqat nazariy emas, amaliy jihatlarini kuchaytirish zarurati ortib bormoqda. Shu sababli, har bir o'qituvchi, ota-ona va tarbiyachi bu masalaga ongli ravishda yondashishi lozim. Milliy qadriyatlar deganda xalqimizning azaliy urf-odatlarini, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, halollik va sabr-toqat kabi fazilatlar tushuniladi. Ushbu qadriyatlar asrlar davomida elning hayotida mustahkam o'rin egallagan. Ular insonni jamiyatda to'g'ri yashash, boshqalar bilan munosabatni to'g'ri yo'lga qo'yish, o'z burchini his qilishga o'rgatadi. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar — tinchlik, adolat, bag'rikenglik, inson huquqlarini hurmat qilish kabi g'oyalar ham tarbiya jarayonining ajralmas qismidir. Har ikki qadriyat yo'nalishini uyg'unlashtirish — bu o'quvchilarni milliy g'urur bilan birga jahonqarashga ega shaxs sifatida shakllantirishdir. Masalan, dars jarayonida o'qituvchi xalq og'zaki ijodidan misollar keltirsa, bu bolalarda milliy o'zlikni uyg'otadi. Shu bilan birga, boshqa xalqlarning ijobiy tajribalaridan foydalanish ularning fikrlash doirasini kengaytiradi. Bunday yondashuv o'quvchilarda nafaqat bilim, balki axloqiy fazilatlarni ham mustahkamlaydi.

Tarbiya tizimida o'qituvchining o'rni beqiyosdir. Chunki aynan u bolaga nafaqat dars o'qitadi, balki hayotiy yo'lni ham ko'rsatadi. O'qituvchi o'z nutqi, xulqi, kiyinish madaniyati va har bir so'zida qadriyatni aks ettiradi. Agar pedagog milliy g'urur va insonparvarlikni o'zida mujassam etsa, o'quvchi buni tabiiy tarzda qabul qiladi. Tarbiya jarayonining samarasi ham o'qituvchi shaxsining ibratiga bog'liq. Tarbiya tizimini takomillashtirishda oila birinchi bo'g'in sifatida alohida e'tiborga ega. Oilada bola axloqiy me'yorlarni amaliy tarzda o'rganadi. Ota-ona o'z xatti-harakati bilan farzandiga namunadir. Maktab esa bu qadriyatlarni mustahkamlovchi muhitni yaratadi. O'qituvchi bolalarda ijobiy sifatlarni rivojlantirish orqali ularni ijtimoiy hayotga tayyorlaydi. Shu bois tarbiya tizimi faqat ta'lim muassasasi bilan chegaralanmasligi kerak. Bugungi globallashtirish davrida yoshlar turli madaniy oqimlar, internetdagi g'oyalar va xorijiy ta'sirlarga duch kelmoqda. Shunday sharoitda milliy qadriyatlarni yo'qotmaslik, ularni zamon bilan uyg'unlashtirish juda muhim. Masalan, texnologiya darslarida mehnatsevarlik va mas'uliyat, tarix darslarida esa vatanparvarlik va fidoyilik qadriyatlarini targ'ib qilish mumkin.

Har bir fan o'z mazmuni orqali tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyada o'yinli, interfaol va suhbatli metodlardan foydalanish ham ijobiy natijalar beradi. Bolalar quruq nasihatdan ko'ra, amaliy faoliyat orqali qadriyatni his etadi. Masalan, "Yaxshi so'z – ezgulik urug'i" nomli mashg'ulotda o'quvchilar ijobiy so'zlar aytish orqali mehr-oqibat tuyg'usini his qiladi. Bunday usullar nafaqat darsni jonlantiradi, balki bolalarning ichki dunyosiga ta'sir qiladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishda xalq bayramlari, adabiy kechalar, teatr sahnalashtirishlar ham samarali vosita bo'la oladi. Bu tadbirlar orqali o'quvchilar o'z tarixiga yaqinlashadi, o'tmish bilan faxrlanishni o'rganadi. Shuningdek, o'qituvchi har bir faoliyatda bola qalbiga mehr va hurmat urug'ini ekishi zarur. Har bir kichik muvaffaqiyatni e'tirof etish, har bir ijobiy xatti-harakatni qadrlash o'quvchini yanada ezgulikka undaydi. Tarbiya tizimida baholash jarayoni ham muhim o'rin tutadi. Faqat bilim emas, balki axloqiy o'sishni ham e'tiborga olish kerak. Masalan, sinf rahbarlari tomonidan "Eng mehribon o'quvchi", "Mas'uliyatli jamoa a'zosi" kabi nominatsiyalar o'tkazish bolalarda ijobiy raqobatni shakllantiradi. Shunday tanlovlar orqali har bir bola o'zining ijobiy fazilatini ko'rsatishga harakat qiladi. Tarbiya jarayonining samaradorligi o'qituvchi, oila va jamiyat o'rtasidagi uzviy aloqaga tayanadi. Agar bu uchlik uyg'un ishlasa, natija sezilarli bo'ladi. Maktab tashabbusi bilan o'tkaziladigan ota-onalar yig'ilishlari, ma'naviy suhbatlar, birgalikdagi tadbirlar bunga misoldir. Bunday hamkorlik yoshlarning hayotiy pozitsiyasini mustahkamlaydi, ularni jamiyatga foydali inson sifatida tarbiyalaydi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimi — bu kelajakni tarbiyalovchi poydevordir. Agar biz bu tizimni puxta yo'lga qo'ysak, jamiyatimizda mehr, halollik va hamjihatlik g'oyalari mustahkam o'rnashadi. Har bir bola esa o'z xalqining g'ururi, insoniyatning foydali a'zosi bo'lib voyaga yetadi. Shu bois, tarbiya tizimini har bir bosqichda yangilash, uni hayot bilan bog'lash va qadriyatlarga tayangan holda olib borish zamonaviy ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Ana shunda biz nafaqat bilimli, balki ma'naviy barkamol jamiyatni shakllantira olamiz.

Xulosa

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimi yosh avlodni barkamol inson sifatida voyaga yetkazishda beqiyos ahamiyatga ega. Tarbiya inson hayotining har bir bosqichida davom etuvchi uzluksiz jarayon bo'lib, uning samarasi qadriyatlarning qanchalik chuqur singdirilganiga bog'liq. Har bir o'qituvchi dars jarayonida nafaqat bilim beradi, balki o'quvchining yuragiga ezgulik urug'ini ekadi. Shu sababli ta'lim va tarbiya bir butunlikda olib borilishi kerak. Milliy qadriyatlar yoshlar ongida o'zlikni anglash, o'z xalqiga sadoqat hissini uyg'otadi. Umuminsoniy qadriyatlar esa insonni bag'rikeng, adolatparvar va halol bo'lishga chorlaydi. Bugungi globallashuv davrida bu ikki yo'nalishni uyg'unlashtirish dolzarb vazifadir.

Chunki tashqi ta'sirlar ostida yoshlar ko'p hollarda o'z milliy ildizlaridan uzoqlashib ketish xavfi ostida qolmoqda. Shu bois maktab, oila va jamiyat birgalikda harakat qilib, milliy ruhni saqlab qolish va uni zamonaviy shaklda ifodalashga intilishi lozim. Har bir darsda, tadbirda, suhbatda milliy g'urur, vatanparvarlik, halollik va insonparvarlik ruhini his qildirish muhimdir.

Tarbiya tizimini takomillashtirishda o'qituvchilarning mahorati, zamonaviy pedagogik metodlardan foydalana olish qobiliyati katta rol o'ynaydi. Har bir fan o'z mazmuni orqali qadriyatlarga yo'g'rilgan bo'lishi zarur. Masalan, tarix darslarida milliy qahramonlar haqida so'z yuritish, adabiyotda insoniylik va mehr-oqibat g'oyalarini targ'ib qilish, texnologiyada mehnatsevarlikni qadrlash singari yondashuvlar tarbiyani jonlantiradi.

Shuningdek, tarbiyada o'yinli va interfaol metodlardan foydalanish bolalarda qadriyatlarni chuqurroq his qilishga yordam beradi. Bu jarayonda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'zini baholay olishi va jamoadagi o'rnini anglash kabi fazilatlar shakllanadi.

O'qituvchi bu imkoniyatni to'g'ri yo'naltira olsa, tarbiya natijasi uzoq muddatli bo'ladi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirgan ta'lim tizimi – bu jamiyat barqarorligining kafolatidir. Har bir o'quvchi o'zining millatiga sodiq, lekin dunyoga ochiq, insoniy qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan shaxsga aylanishi zarur. Shunda jamiyatda mehr, hurmat, tinchlik va adolat singari yuksak g'oyalar mustahkamlanadi. Shu sababli, tarbiya tizimini yangicha yondashuvlar asosida rivojlantirish, o'qituvchilarni bu yo'nalishda muntazam tayyorlab borish, oila va maktab o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash dolzarb masala bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimi yoshlarni faqat bilimli emas, balki axloqan pok, ma'naviy jihatdan boy inson qilib voyaga yetkazishning eng to'g'ri yo'lidir. Shu yo'l bilan biz kelajak avlodga mustahkam ma'naviy zamin yaratamiz va millat sifatida o'zligimizni asrab qolamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi. Tarbiya konsepsiyasi va metodik tavsiyalar. – Toshkent: 2022.
4. Jo'rayev R., Hasanov M. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Mavlonova R., Rahimova N., Xoliqova D. Pedagogika darslik-Toshkent o'qituvchi 2019
6. Xoliqov N., Nurmatova Z. Ma'naviyat va qadriyatlar tizimi. – Toshkent: Iqtisod- moliya, 2017.